

Телюра Н.А.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Вступ і постановка проблеми. Головною метою та необхідною умовою прогресу сучасного суспільства, національним пріоритетом у довгостроковій перспективі є розвиток людини. Рекреаційне природокористування є невід'ємним елементом господарства держави, направлене на стимулювання та розвиток ключових галузей, виступає каталізатором соціально-економічного розвитку, прямо або побічно сприяє поліпшенню якості життя населення. На сучасному етапі розвитку суспільства, виступає як одна з систем яка направлена на відтворення психічного та фізичного здоров'я людини. У зв'язку з цим, важливим завданням географічної науки є проведення досліджень, які повинні сприяти вирішенню проблем освоєння, відтворення та стимулювання діяльності територій та об'єктів з особливим статусом охорони, на засадах раціонального рекреаційного природокористування.

Таким чином, дана сфера діяльності виступає як соціальне замовлення, виконання якого потребує поглиблених наукових досліджень, наукового обґрунтування, практичного вирішення і розвитку.

Харківський регіон володіє значним рекреаційним природно-ресурсним потенціалом, який можна цілеспрямовано й ефективно використовувати як в загальнодержавних, так і в регіональних інтересах. Особливе місце в структурі рекреаційної галузі регіону займають об'єкти ПЗФ. Збережені природні ландшафти, особливості рельєфу, наявність лісових ресурсів створюють сприятливі передумови для розвитку рекреаційної діяльності, зокрема туризму.

Наявність таких об'єктів має значний потенціал для розвитку туризму та проведення роботи з екологічної освіти та виховання населення в Харківському регіоні.

Таким чином, можна обґрунтовано стверджувати, що території та об'єкти з особливим статусом охорони, з урахуванням існуючих природоохоронних обмежень, це в першу чергу підвищення навантаження на природне середовище, є на сьогодні основним ресурсом розвитку туристсько-рекреаційної сфери за рахунок розширення спектру послуг що пропонуються та формування унікальних турпродуктів. При цьому найбільш раціональною формою використання потенціалу цих об'єктів виступає таке туристське обслуговування, яке дає змогу регулювати та строго контролювати процес знаходження туриста у природному середовищі виключаючи нанесення збитку для останньої, а також дозволить концентрувати увагу на конкретних об'єктах показу, максимально повно використовуючи його потенціал.

Мета і завдання дослідження. Вищевказане підкреслює безсумнівну актуальність теоретичних та практичних досліджень, спрямованих на розробку комплексної методики та оптимального планування функціональної структури рекреаційного природокористування та розвитку туризму, на об'єктах ПЗФ Харківського регіону.

Таким чином, принципіальна новизна проблеми розвитку туристського обслуговування в умовах економічної кризи, необхідність розширення форм та методів використання природного потенціалу, удосконалення процесів управління розвитком туризму в рамках територій ПЗФ в цілому обумовлює значущість та затребуваність даного дослідження.

Рекреаційне природокористування як об'єкт наукового дослідження. У вітчизняній та зарубіжній літературі з різною ступеню глибини досліджувались різноманітні теоретичні та практичні проблеми рекреаційного природокористування.

Розвиток теоретичних положень концепції раціонального природокористування та необхідність реалізації їх на практиці сприяли появі нових наукових напрямів досліджень різних аспектів людської діяльності у тісному взаємозв'язку з навколишнім середовищем. Одним з таких напрямів є рекреаційне природокористування, яке представляє собою гарний приклад екологічно неагресивного розвитку [1].

Поняття рекреаційної географії дуже тісно пов'язане з діяльністю В.С. Преображенського, який був першим хто розпочав і надалі ініціював наукові дослідження в цій галузі. В першій монографії даного напрямку висвітлені закономірності рекреаційної діяльності [2].

Різноманітні аспекти зазначеної проблематики висвітлено в роботах: М.В. Багрова, Л.О. Багрової, О.О. Бейдика, В.О. Бокова, Ю.О. Веденіна, С.А. Генсірука, Ф.Д. Заставного, М.І. Ігнатенка, В.П. Крачила, О.О. Мінца, Л.І. Мухіної, М.С. Нудельмана, М.Н. Поколодна, М.Ф. Реймерса, І.Д. Родічкіна, В.П. Руденка, О.Г. Топчієві, В.П. Чижової, О.І. Шаблія, П.Г. Шищенко й інших.

На сьогодні типологію природокористування можна визначити як область теорії та практики, яка пов'язана з пошуком оптимальних режимів використання природних ресурсів у туристських цілях. Виділяють наступні типи: туристське, пізнавально-туристське, руральне, урбанізоване, заповідне, природно-рекреаційне, рекреаційне природокористування [3].

В літературі можна зустріти декілька трактувань сутності рекреаційного природокористування.

Стафійчук В. зазначає [4], що природокористування є виробничо-науковою діяльністю людини, спрямованою на комплексне вивчення, освоєння, використання, перетворення, відновлення та охорону природного середовища. Звідси рекреаційне природокористування - це раціональне використання природних багатств для задоволення рекреаційних потреб людини.

Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. визначають рекреаційне природокористування як комплекс заходів, пов'язаних із використанням природних ресурсів з метою оздоровлення людини, відновлення її фізичного та психологічного самопочуття, розширення екологічного і культурного світогляду [5].

Форменко Н.В. пропонує визначати природокористування як основну форму взаємодії суспільства і природного середовища, яка реалізується через систему заходів, спрямованих на освоєння, використання,

перетворення, відновлення і охорону природних ресурсів, і відображає зв'язки між виробництвом, населенням і оточуючим середовищем. Він також зазначає, що в умовах екстенсивної та інтенсивної взаємодії суспільства і природи, зростання потреб суспільства в рекреації виникає об'єктивна необхідність в планомірному використанні природних багатств для задоволення потреб, тобто в організації особливого виду природокористування - рекреаційного [6].

Дослідники проблем рекреаційного природокористування традиційно спираються на положення, висвітлене М.С. Мироненком та І.Т. Твердохлебовим, згідно з якими рекреація характеризується економічною, медико-біологічною та соціально-культурною функціями [7,8].

При розгляді питання функцій рекреаційного природокористування визначаються наступні положення [8,9]:

- каталізатор економічного розвитку;
- система відтворення психічного та фізичного здоров'я людини;
- форма екологічної освіти і виховання населення;
- посилення дослідницько-наукових та охоронних заходів;
- форма міжнародного співробітництва, суспільно-політична роль.

Спираючись на положення РП нами виділено наступні основні функції рекреаційного природокористування: соціально-економічну, медико-біологічну, дослідно-наукову, освітньо-виховну, охоронну та суспільно-політичну.

Висновки та рекомендації. Спираючись на концепцію сталого розвитку яка задекларована Конференцією ООН у Ріо-де-Жанейро і широко обговорювалася на 19-й спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН у 1997 р. у Нью-Йорку. Поряд з економічним розвитком території, пріоритети надаються екологічним аспектам. Важливо відмітити, що для територій та об'єктів ПЗФ, де проводиться рекреаційна діяльність, регульований туризм (перш за все, саме туристсько-екскурсійне обслуговування) є найбільш оптимальним засобом використання унікальних природних об'єктів в цілях туризму та рекреації.

Розвиваючи туризм, території та об'єкти з особливим статусом охорони, можуть вносити істотний внесок у розвиток місцевої економіки, сприятимуть залученню до регіону міжнародної уваги та інвестицій, а також створенню нових робочих місць для місцевого населення. Такі вимоги можливо виконати лише при максимально можливій організованості рекреаційної діяльності, що повинна бути контрольованою і регульованою [10,11].

Джерела та література

1. Лысенкова З.В.. Рекреационное природопользование: от теории к практике // Вестник ТГПУ. 2007. Выпуск 6 (69). Серия: Естественные и точные науки. С. 54- 57.
2. Теоретические основы рекреационной географии. Ред. В.С. Преображенский. – М.: Наука, 1975. – 224 с.
3. Кусков А. С., Голубева В. Л., Одинцова Т. Н.. Учебное издание „Рекреационная география”. – 2007. – 504 с.
4. Стафійчук В. Рекреалогія. Навч. посібник. – Львів: Знання, 2005. – 259 с.
5. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство. Навч. посібник. – Львів: Знання, 2006. – 168 с.
6. Форменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія К.: Центр навчальної літератури, 2007. - 312 с.
7. Мироненко Н.С., Твердохлебов И.Т. Рекреационная география. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1981. – 207 с.
8. Рожко І.М. Рекреаційна оцінка гірських природно-територіальних комплексів для потреб туризму (на прикладі Українських Карпат): Автореф.дис... канд.геогр.наук: 11.00.11 / Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2000. – 17 с.
9. Поколотна М.Н., Телюра Н.О. та ін.. Екологічне право в малюнках і схемах для всіх. – Х.: Вид. „Константа”, 2002. – 46 с.
10. Основные направления экологического предпринимательства, их законодательное, финансовое и организационное обеспечение: Учебн. пособие / Под общ. ред. А.К. Кузина. – Х.: ИД «Вокруг цвета», 2006. Кн. 1. – Н.А. Телюра (гл. 5). – С. 400 – 436.
11. Поколотная М.Н., Телюра Н.А. Рекреационный потенциал и экологическое состояние харьковских рек // Вестн. Харьк. нац. ун-та. Сер. Геология – география – экология. – Х.: «Основа», 1999. - № 455. – С. 156 – 158.